

Прикази Reviews Comptes rendus

Odgovor na prikaz V. Vasiljević: Stefanović, Danijela. 2018. *Pouka za Merikarea: staroegipatski traktat o vlasti*. Beograd: Evoluta. ISBN 978–86–80912–20–2

Želela bih da zahvalim prof. dr Veri Vasiljević na prikazu moje knjige *Pouka za Merikarea: staroegipatski traktat o vlasti* objavljenom u *Etnoantropološkim problemima* 15/3 (2020), str. 918–920. Kritika, primedbe, sugestije i pohvale izrečene u tekstu deo su uvek poželjnog i konstruktivnog dijaloga u akademskom zajednici. Budući da prikaz često ume da podstakne na čitanje, ili odvarti od knjige zainteresovanu publiku, zbog odgovornosti prema recenzentima, izdavaču, ali i sopstvenom radu, dužna sam dam nekoliko pojašnjenja.

Pouka za Merikarea jedno je od remek-dela ne samo staroegipatske, već i književnosti antičkog sveta u celini. Doživela je na desetine prevoda, kritičkih izdanja, i pojedinačnih studija koje se bave različitim aspektima teksta: od leksikoloških, preko gramatičkih, do filozofskih. Srpsko izdanje, koje je objavila Evoluta (Beograd), po svojoj sadržini i formi, pre svega je namenjeno široj čitalačkoj publici što se, iz načina na koji je prevod dat u izdanju, odmah i može zaključiti – bezmalo je u potpunosti lišen kritičkog aparata jer je namera autorke bila da se pažnja čitaoca usredsredi na osnovni tekst. Uvodna studija, koja prethodi osnovnom tekstu, takođe ima isti cilj: da ukaže na osnovne podake o izvoru i istorijskim okolnostima

njegovog nastanka. Zahvaljujem na pozitivnim ocenama i studije i prevoda iskazanim na početku prikaza: „Pohvalne ocene prevoda, izrečene u izvodima recenzija koji su štampani u knjizi, a među kojima se ističu one da je jasan i da prati original, mogu samo da ponovim“ (p. 919).

U izdanjima se, ne retko, dešavaju i tehnički propusti. V. Vasiljević tako s pravom primećuje da u izdanju nedostaju napomene 37–38, 48–50 i 52, koje su naznačene u glavnom tekstu prevoda, kao i dva manja segmenta hijeroglifskog teksta. Propust nastao u prelomu, po izdanju knjige smo uočile i urednica Evolute i moja malenkost (o čemu smo koleginica Vasiljević i ja takođe razgovarale); biće otklonjen (i na tome se već radi) prilikom doštampavanja tiraža. Uočeni propust autorku prikaza navodi na pomisao da bi se čitaoci mogli zapitati „da li je i napomena uz prevod bilo više nego što brojevi pokazuju i kakva su objašnjenja sadržale“ (p. 919), ali i da o prevodu u celini nije moguće prosuđivati „bez poznavanja sadržaja iščezlih napomena, niti se može isključiti da je Danijela Stefanović imala nameru da da i neka dodatna objašnjenja o (svom) prevodilačkom postupku i odlukama, pruži čitaocima još neka objašnjenja o mestima koja u egipatskom tekstu nedostaju (osobito početak) ili, nedovoljno jasna, bivaju različito prevedena itd.“ (p. 919).

Tekst prevoda sadrži napomene od 37 do 52, kako je i naznačeno u tekstu. Broj napomena koje prate tekst važnosti kakva je *Pouka za Merikarea* već sam dovoljno govori o tome da je reč o minimalnim in-

formacijama koje prate tekst. Između odluke da prevod potpuno bude lišen napomene, ili da ga prati klasičan kritički aparat, što bi u datom slučaju značilo da bi *napomene progutale osnovni tekst*, autorka se odlučila da čitaocima, tamo gde je smatrala da je nužno, ponudi dodatno objašnjenje ili tumačenje. Nema sumnje da je tekst morao biti potpuno *ispravan u štampanom izdanju*, ali je takođe daleko i od pretpostavljenog da su moja postignuća nenadoknadivo oštećena. U prilogu teksta dati su stihovi i napomene koje nedostaju.

Zamerka da nisu data objašnjenja o mestima koja u egipatskom tekstu nedostaju, takođe zahteva objašnjenje. Tekst koji nije u celosti sačuvan, što je kod *Pouke* slučaj sa početkom, i delovi koji su fragmentari, ne mogu se ni rekonstruisati, ni tumačiti ako ne postoji predložek na osnovu kojeg su nastali (ili prepisani), ili žanrovski slični tekstovi koji nam po utvrđenom shematizmu forme zasigurno mogu sugerisati šta se nalazilo na početku rukopisa. U slučaju *Pouke*, ni jedno, ni drugo nije validno – reč je o tekstu koji nema paralele, koji je sačuvan u prepisima mlađim bezmalo hiljadu godina u odnosu na vreme nastanka jezgra i stoga se ne može ni naslutiti šta se nalazilo u sekcijama koje nedostaju. Svaka vrsta diskusije na ovu temu bila bi suprotna postulatima kritike izvora. Postoje, naravno, i srećne okolnosti, kao u slučaju Aristotelovog *Atinskog ustava*. Početak ovog dragocelog izvora jeste izgubljen, ali o njegovoj sadržini saznajemo na osnovu podataka u samom tekstu.

Zamerke da ilustrativni materijal nije u funkciji knjige, ostaju za razgovor, jer su u domenu stila i grafičkog dizajna. Ipak, V. Vasiljević ističe da „kada je u knjizi egipatsko kurzivno pismo predstavljeno, bez legende, samo jednom teško raspoznatljivom sivom trakom uz naslov

prevoda (str. 27) a hijeroglifi dominiraju u likovnoj opremi publikacije, nema pravog sklada, uvek poželjnog, između likovne opreme i sadržaja“ (p. 919). Kurzivno pismo nije u knjizi predstavljeno, već je data samo jedna ilustracija na kojoj se vidi fragment papirusa sa tekstom. Tačno je da je moglo biti navedeno odakle je preuzeta fotografija i šta je na njoj prikazano. Ilustrativni materijal odslikava različite forme hijeroglifskih tekstova, iz različitih epoha (sic!) i nije u direktnoj vezi sa samim sadržajem – da jeste drugačije bi bio naznačen, ali i izabran.

Pri kraju prikaza V. Vasiljević ističe: „stekla sam utisak da je deo knjige koji sadrži prevod štampan nekakvom greškom, a da prelomljeni tekst nije dat autoru na korekturu niti ga je urednik pažljivo pregledao“ (p. 919). Knjiga nije štampana greškom, ni autorke, ni izdavačke kuće Evoluta. Na njoj je brižljivo rađeno. Zahtevno slaganje teksta, kao što sam već navela, jeste uzelo danak (što se između ostalog dešava i u mnogo većim izdavačkim kućama kakav je, primera radi, De Gruyter),¹ ali je i posledični projektovani nedostatak, dominantan u tonu prikaza, autorku prevoda ostavio u velikoj nedoumici. *Urbi er orbi* verujem da će biti vremena za konstruktivnu diskusiju. Zahvalnost dugujem izdavačkoj kući Evoluta na entuzijizmu i prihvatanju da objavi prevod. Verujem da nas čekaju još brojne, korisne knjige.

Stihovi *Pouke za Merikarea* sa napomenama koje nedostaju u izdanju:

¹ Videti odgovor Spencer L. Allen-a na prikaz njegove knjige koji je napisala Gina Konstantopoulos. Bryn Mawr Classical Review 2016.02.43 (<https://bmcrc.brynmawr.edu/2016/2016.02.43/>) pristupljeno 26. 11. 2020.)

d̥ʔ wd̥ s̥rjwr   Ti znaš da veće koje sudi bedniku³⁷
 r̥h.n.k tm.sn sfn   neće imati milosti,
 hrw pf n wd̥ m̥jr   na dan suđenja jadniku,

³⁷ Misli se na zagrobni sud bogova pred kojim je pokojnik izgovarao takozvanu *negativnu ispovest*, to jest navodio četrdeset dva greha koja nije počinio za života. Najpoznatija verzija negativne ispovesti jeste ona na Anijevom papirusu, *Knjizi mrtvih* sačinjenoj za tebankog sveštenika Anija oko 1250. god. pre n.e. U standardnim verzijama *Knjige mrtvih*, negativna ispovest čini poglavlje 125.

* * *

wʔbt ʔbd šsp ḥdtj   (Na) mesečnoj službi obuj bele sandale,³⁸

³⁸ Ritualna obuća vladara, ili vrhovnog sveštenika prilikom izvođenja obreda koji je podrazumevao ulazak u najsvetiji deo hrama gde se čuvala kulturna statua božanstva.

***

šd mdnjt r w.s   Medenit⁴⁸ je spašen zbog toga gde se nalazi.
 smḥ gs.s kmwj   Sa jedne strane navodnjava Kemui,⁴⁹
 mk sj m ḥp n ḥʔstjw   i na to oni koji žive u pustinji motre.
 jnbw.s ʔhʔ mšʔ.s ʔšʔ   (Pod) njegovim bedemima se ratuje, brojni su njegovi ljudi;
 mr jm.s rḥ šsp ḥt   njegovi zvaničnici znaju sa oružjem,
 ḥr wʔb n ḥn w   kao i *uab*-sveštenik u unutrašnjosti.
 ḏd-swt km.s ḏbʔ m ndsw   Džedisut⁵⁰ broji 10.000 ljudi,
 wʔb nn bʔkw.f   *Uab*-sveštenik nema radnu obavezu.

⁴⁸ Dvadeset druga noma Gornjeg Egipta.

⁴⁹ Atribis (današnji Tel Atrib, oko 40km severno od Kaira), grad u Donjem Egiptu. Atribis se nalazio na istočnoj obali Demijetskog rukavca Nila; bio je prestonica dvaneste nome Donjeg Egipta.

⁵⁰ Piramida Tetija (c. 2345–2333. god. pre n.e.), vladara VI dinastije starog carstva, u Sakari.

* * *

smnh st.k nt ḥrt-nt̥r   Ulepšaj svoje mesto u nekropoli,
 sjkr ḥwt.k nt jmnt   neka tvoja kapela na Zapadu⁵² zablista,
 m ʔkʔ m jrt mʔt   jer je stamena, jer postupa pravedno.

⁵² Misli se na nekropolu.

Prof. Danijela Stefanović
Odeljenje za istoriju, Filozofski fakultet u Beogradu
dstefano@f.bg.ac.rs